

Maria Szyszkowska

Pedagogium WSNS

ORCID: 0000-0003-0125-2616

[10.35464/1642-672X.PS.2022.1-2.02](https://orcid.org/10.35464/1642-672X.PS.2022.1-2.02)

Irena Wojnar – krzewicielka ideałów

Irena Wojnar – promoter of ideal

Poznałam osobiście profesor Irenę Wojnar w czasie zebrań organizowanych przez Polski Oddział Stowarzyszenia Kultury Europejskiej (SEC) z siedzibą w Wenecji. Była czynnym członkiem tego Oddziału, wnosząc w czasie posiedzeń naukowych powiew głębokiego humanizmu. Bliżej poznałyśmy się w ostatnich latach Jej życia. Jako członek Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, miałam okazję słuchać wystąpień Ireny Wojnar w czasie wielu konferencji, wystąpień nasyconych mądrością, głębokim rozumieniem i zaniepokojeniem zachodzącymi współcześnie procesami. Niezmiernie cenne były inicjowane i organizowane przez Irenę Wojnar konferencje w Polskiej Akademii Nauk dotyczące fundamentalnych problemów świata współczesnego.

Irena Wojnar wyraźnie odróżniała się swoim głębokim humanizmem od wielu profesorów uczestniczących w tych konferencjach. Była na przykład przeciwna używaniu określenia „kapitał ludzki”, czy „zasoby ludzkie”, jako degradujące wartość istoty ludzkiej. Do wyjątkowych uczestników konferencji Ireny Wojnar należała przede wszystkim Jej uczennica, obecnie profesor Agnieszka Piejka, a także profesor Henryk Depta, który między innymi podkreślał, że człowieczeństwo należy rozpatrywać w czterech wymiarach. Irena Wojnar przyjęła ten pogląd. Otóż, pierwszy wymiar to człowiek tak, jaki jest,

drugi – opisuje człowieka jakim chciałby on być, trzeci wymiar przedstawia człowieka jakim mógłby on być, czwarty natomiast ukazuje człowieka jakim być powinien.

Poglądy profesor Wojnar poznałam wcześniej, zanim poznałyśmy się osobiście. Budziło we mnie szacunek konsekwentne szerzenie przez Irenę Wojnar teorii Bogdana Suchodolskiego. Podziwiałam Jej wierność wobec mistrza, i troskę o to, by poglądy Suchodolskiego mocno oddziaływały. Jednakże byłam wówczas związana z działaniami i teoretycznymi dociekaniemini przesz profesora medycyny i zarazem filozofa Kazimierza Dąbrowskiego. Profesor Bogdan Suchodolski i Kazimierz Dąbrowski współpracowali ze sobą w pewnym zakresie, ale ich poglądy różniły się. W konsekwencji, twórczość Ireny Wojnar zgłębiłam dopiero kilkanaście lat temu. Rezultatem stało się zasugerowanie jednej z moich doktorantek, by napisała rozprawę doktorską o poglądach Ireny Wojnar. Rozprawa „Filozofia człowieka w ujęciu Ireny Wojnar” została obroniona w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Wrocławskiego w 2018 roku.

* * *

W ostatnich publikacjach Irena Wojnar koncentruje swoją uwagę na zjawisku niepokoju. Ten stan psychiczny jest elementem życia wewnętrznego każdego głębiej myślącego człowieka. Niepokój to stan emocjonalny pobudzony refleksją, przeżyтыми doświadczeniami i rozwiniętą wyobraźnią. Pisząc o niepokoju, Irena Wojnar nawiązuje do filozofii Gabriela Marcela, podkreślając że niepokój to stan troski emocjonalnej oraz intelektualnej. Spotęgował się, jak zauważa Irena Wojnar, w związku z groźbą katastrofy ekologicznej i wojen z użyciem udoskonalonego sprzętu do zabijania ludzi, a także w związku z brakiem wspólnotowości, braterstwa.

W ostatnich publikacjach Irena Wojnar powtarza pytanie, które zadawał także Bogdan Suchodolski: „Dlaczego, skoro człowiek jest taki wielki, ludzie są tacy mali?” Stwierdza, że nasza kultura stała się kulturą niecierpliwości, bowiem zasadniczym celem większości z nas jest osiągnięcie doraźnej satysfakcji, wygodne urządzenie się w świecie i zaspokajanie własnych interesów. Ekonomiczne rozwiązanie jakim jest neoliberalizm ekonomiczny, negatywnie wpływa na istnienie człowieka, ponieważ lansuje wartości materialne oraz sukces jako cel życia.

Możemy wprawdzie być dumni jako ludzkość – twierdzi Irena Wojnar – z wielkich osiągnięć cywilizacyjnych, ale powiększającemu się bogactwu małych grup, towarzyszy przerażające ubóstwo i cierpienie. Nadmierny dobro-

byt mniejszości powoduje nędzę większości. Narastają zachowania egoistyczne i obojętność wobec drugiego człowieka.

W ostatnich artykułach i rozdziałach w pracach zbiorowych Profesor Wojnar zwraca uwagę na to, że w XXI wieku kształcimy ludzi, ale nie wychowujemy ich. Edukacja jest obecnie pojmowana jako system organizacyjno-administracyjny. Nie wpaja się odpowiedzialności za świat, a powinna być zaszczepiana świadomość, iż człowiek jest częścią Ludzkości oraz częścią Kosmosu. Edukacja powinna być traktowana jako pomoc w procesach rozwojowych człowieka. Irena Wojnar przypominała, że w czasie uroczystości zorganizowanych w związku z 70-leciem wydania książki Bogdana Suchodolskiego *Wychowanie dla przyszłości*, jej mistrz w sposób odkrywczy pisał o nowych problemach wychowawczych, które wymagają otwarcia się na przyszłość i są nierozzerwalnie związane z procesami rozwoju człowieka. Człowieka pojmuje Irena Wojnar, zgodnie ze stanowiskiem Suchodolskiego, jako istotę twórczą. Niezbędne jest jej zdaniem rozbudzanie wyobraźni, która powinna doprowadzić do budowania przyszłości opierając się na ideałach. Dla ścisłości dodam, że Irena Wojnar posługuje się terminem „wartości”; nie znalazłam w Jej pracach określenia „ideały” na opisanie wyższych wartości.

Edukacja w XXI wieku powinna być zdaniem tej Uczonej powiązana przede wszystkim z dwoma obszarami problemowymi. Pierwszy obszar odnosi się do świata, który współtworzymy poprzez rozmaite rodzaje działań. Niestety, wiele spośród nich ma sens destrukcyjny. Nasze wytwory obracają się przeciwko nam. Należy więc porządkować relacje między człowiekiem a człowiekiem, interesować się tym, co jest wyższe ponad oddziaływanie czasu, dążąc do zespolenia świata – rozbitego przez politykę – wyższymi wartościami.

Po śmierci Bohdana Suchodolskiego pojawiły się nieznane wcześniej zagrożenia i one spowodowały, że Irena Wojnar rozbudowała ideę humanizmu. W jej ostatnich artykułach i referatach akcentowała mocno wartość pokoju światowego. Powstało bowiem społeczeństwo – jak to określa – anonimowe, w którym osłabiona jest rola człowieka jako uczestnika przemian. A rabunkowa gospodarka zdeterminowana żądzą zysku niszczy bezpowrotnie świat przyrody, nasze naturalne środowisko.

Irena Wojnar dzieli dyspozycje psychiczne człowieka na intelektualne oraz emocjonalne, do których zalicza: wyobraźnię, wrażliwość i uczucia. Interesujące, że w hierarchii tych dyspozycji najwyższe miejsce zajmuje jej zdaniem wyobraźnia, bowiem bezpośrednio odpowiada za twórczość. Wśród rodzajów twórczości kulturowej najwyższej ceni Ona sztukę, która współtworzy człowieka, a więc powinna odgrywać istotną rolę w procesach edukacji. Jak zauważa, spośród wszystkich istot żywych tylko ludzie są twórcami sztuki. Odwołuje się

tu do poglądów Herberta Reada, według którego sztuka i społeczeństwo są ze sobą nierozzerwalnie powiązane. Zgadza się z jego poglądem, że sztuka ma siłę inspirującą, przynoszącą harmonię. Jak pisze, jedynie społeczeństwo o wysoko rozwiniętej wrażliwości estetycznej jest zdolne przejawiać wrażliwość na wielkie idee. Interesujące jest przyznanie przez Irenę Wojnar sztuce większego znaczenia niż literaturze pięknej w kształtowaniu człowieka. Sformułowała wszak ideę wychowania człowieka przez sztukę.

Niepokoi Irenę Wojnar zafascynowanie człowieka dokonaniem w dziedzinach ekonomii, technologii, elektroniki, bowiem powoduje to w rezultacie nowe zagrożenia. Cywilizacja materialna ukazuje swoje antyludzkie oblicze i prowadzi do degradacji wartości tradycyjnych. W rezultacie zapanowała bardziej kultura wojny niż kultura pokoju.

Przyjmując, że człowiek powinien kształtować się przez całe życie, Irena Wojnar proponuje samoedukację opartą na wartościach humanistycznych. Po powstaniu Unii Europejskiej – nie zmieniając swoich poglądów – Irena Wojnar wprowadziła pojęcie humanizmu europejskiego. Uznała, że integracja europejska wzmocniła nurt cywilizacji naukowo-technicznej i sposobu myślenia kategoriami ekonomicznymi. Jej niepokój wiąże się z brakiem odniesienia humanizmu europejskiego do wartości wyższych. Do zmniejszenia duchowego ubóstwa współczesnych ludzi mogłyby przyczynić się altruizm i empatia. Współczesny człowiek powinien móc współistnieć z innymi ludźmi zgodnie z prawami człowieka i kulturą pokoju. Irena Wojnar nie analizuje praw człowieka, to znaczy nie ocenia czy ujmują one całość ludzkiego życia. Nie ma także w jej dociekaniach uwag na temat prawa naturalnego, których wyrazem – jak twierdzą niektórzy myśliciele – są prawa człowieka.

Człowiek pojmowany jest przez Irenę Wojnar jako istota o nieskończonych możliwościach, stąd wielkie znaczenie przypisuje Ona edukacji pojmowanej jako całożyciowy proces pomagający w tworzeniu siebie przez siebie, a także pomagający w budowaniu właściwych relacji z innymi ludźmi. Przeszkodą w tym jest rozkwit mediów, sugerujący modele życia oparte na zysku i przemocy.

Edukacja permanentna nie powinna podlegać ograniczeniom. Niepokój Ireny Wojnar wywoływało budowanie cywilizacji opartej na technice i urbanizacji. Niezbędne jest w tej sytuacji rozwijanie wrażliwości człowieka. Wymaga to kontaktu ze sztuką, by wyostrzona wrażliwość powodowała wzrost postaw braterskich.

Interesujące jest to, że poglądy Ireny Wojnar pozostawały zawsze poza dyskusjami światopoglądowymi, jakie toczyły się za jej życia w czasach PRL i po 1989 roku. Nie sformułowała własnej oceny ani filozofii marksistowskiej,

ani filozofii chrześcijańskiej, mimo że odwoływała się do poglądów wielu filozofów, a przede wszystkim do Henriego Bergsona. Ceniąc i przejmując od niego pogląd o szczególnym znaczeniu intuicji jako źródła poznania, nie odnosiła się jednak do dominujących ówczesnie nurtów filozoficznych. Nie wyraziła także swojego stosunku do wierzeń religijnych. Jest jednak niewątpliwe, że rozdzielała to, co należy do wiedzy naukowej, od tego, co należy do religii.

Irena Wojnar nie opublikowała książki, która prezentowałaby Jej całościowe poglądy. Prezentowała teksty w rozmaitych pracach zbiorowych i czasopismach. Warto więc te rozproszone rozdziały i artykuły, a także rozmowę przeprowadzoną z Ireną Wojnar przez dra Mikołaja Lipowskiego, scalić w formie publikacji książkowej, by powszechnie oddziaływały.